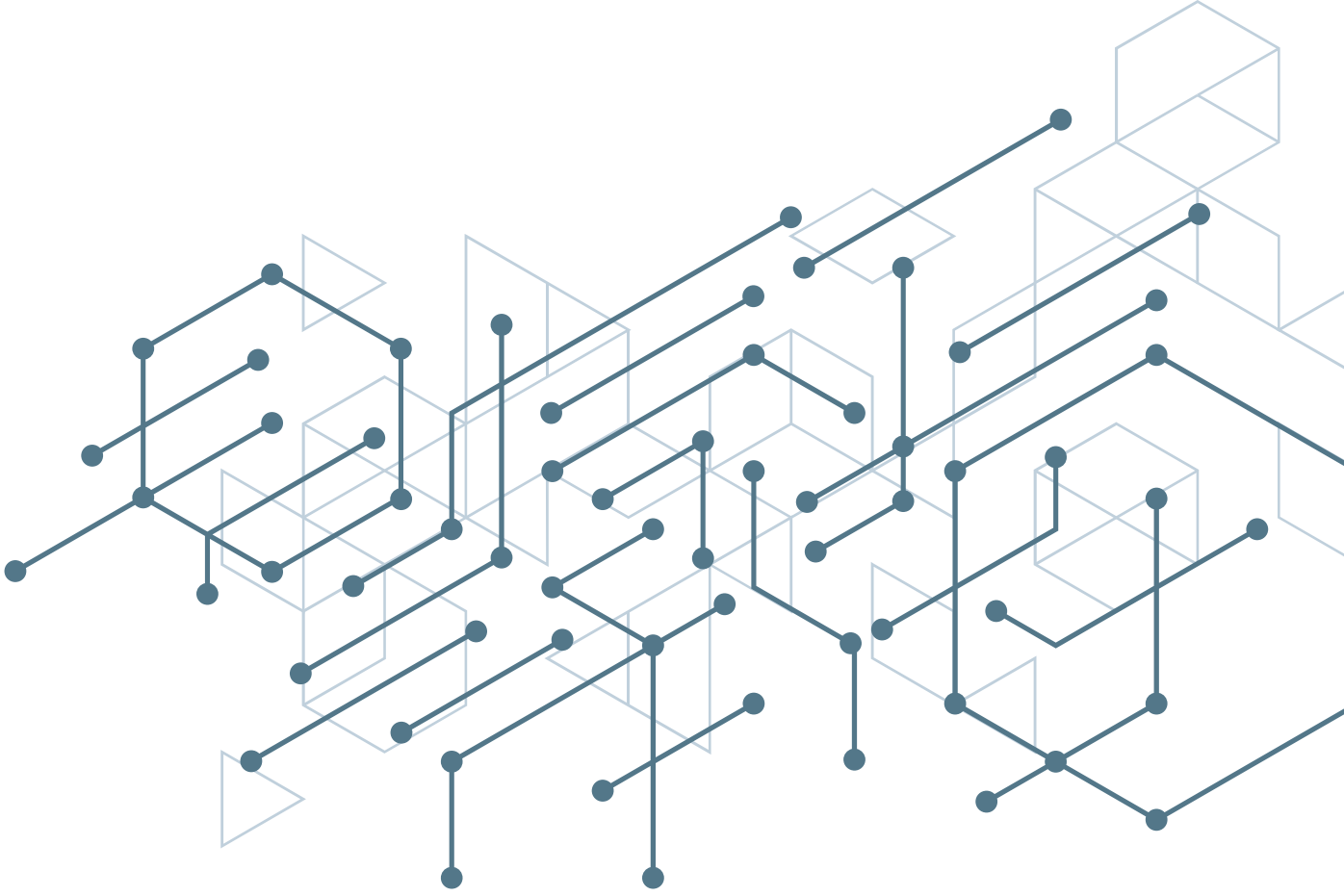

TBMM YAPAY ZEKÂ KOMİSYONU RAPORUNA İLİŞKİN TMMOB GÖRÜŞÜ

01 NİSAN 2026

TMMOB'NİN TBMM YZ KOMİSYONU RAPORUNA İLİŞKİN DEĞERLENDİRMESİ

GİRİŞ

TBMM Yapay Zekâ Araştırma Komisyonunca hazırlanan rapor, YZ teknolojilerinin geliştirilmesini ve yaygınlaştırılmasını ağırlıklı olarak ekonomik büyüme, rekabet gücü ve yönetsel verimlilik bakışıyla irdelemektedir. Ancak bu yaklaşım, YZ'nin üretim araçları, emek süreçleri, mesleki özerklik, mahremiyet, toplumsal cinsiyet, barış ve kamusal denetim alanlarında yaratabileceği yapısal riskleri bütünlüklü biçimde değerlendirmemektedir.

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB), YZ'yi yalnızca teknik bir ilerleme alanı olarak değil, üretim ilişkilerini, mühendislik-mimarlık-şehir plancılığı emeğini, toplumsal eşitsizlikleri ve barış ortamını doğrudan etkileyen politik ve toplumsal bir teknoloji olarak değerlendirmektedir.

TMMOB'NİN BEKLENTİSİ

TMMOB'ye bağlı Odalarının kapsadığı meslek alanları göz önünde tutulduğunda görülmektedir ki meslektaşlarımız YZ modellerinin, uygulamalarının/ürünlerinin tasarımında, geliştirilmesinde, işletilmesinde etkin görev ve sorumluluklar üstlenmektedir.

YZ sistemleri yalnızca birer yazılım değildir; fiziksel dünyayı, canlıların güvenliğini ve ekosistemlerin sürekliliğini doğrudan etkileyen dijital mühendislik-mimarlık-şehir plancılığı ürünleridir. Bu nedenle, bu sistemlerin denetimi, sistem hangi meslek alanında geliştiriliyorsa TMMOB çatısı altındaki ilgili Odanın/Odaların gözetimi ve onayı vazgeçilemez bir bilimsel ve teknik gerekliliktir.

Bu bağlamda TMMOB ve bağlı Odaları, hem mesleki denetim faaliyetlerimiz hem de mesleki ve teknik bilgi birikimimiz ve deneyimiz açısından başta meslek alanlarımızla ilgili YZ ürünleri olmak üzere her türlü YZ ürününün denetiminde ve YZ'ye ilişkin düzenlemelerde (regülasyon, yasal mevzuat) yetkili kılınmalıdır.

TBMM YZ Komisyonunun raporunun Yönetici Özetinde yapay zekâyla ilgili iki yasanın hazırlanmakta olduğu, Öneriler bölümündeki 27. öneride ise Türk Yapay Zekâ Kanununun hazırlanacağı belirtilmiştir. Söz konusu yasalarda ve ilgili düzenlemelerde, anayasal bir kurum olan TMMOB'nin bu yetkisi ve bağımsız denetçi işlevleri aşağıdakiler dikkate alınarak açıkça belirtilmelidir:

- TMMOB, YZ ürünlerinin tasarlanmasında, geliştirilmesinde ve işletilmesinde standartları ve uygunluk ölçütlerini tanımlayan, bu uygunlukların sağlandığını denetleyip onaylanan bir kurum olarak kabul edilmelidir.
- TMMOB, YZ modellerinin ve algoritmaların saydamlığı, algoritmik kararlarının açıklanabilirliği ve hesap verilebilirlik, risklerin tanımlanması ve önlenmesi, veri gizliliği, fikri haklar, etik ilkelerin belirlenmesi, YZ açısından mesleki etik gibi konularda kuralları, ölçütleri, ilgili işleyişi ve yaptırımları içerecek yasal düzenlemelerin oluşturulmasında doğrudan görev almalıdır.
- TMMOB, YZ araçlarının, ürünlerinin, sistemlerinin geliştirilmesi ve işletilmesinde kullanılan veri kümelerinin saptanmasında yetkili olmalı, bu veri kümelerinin uygunluğunu kontrol eden bir kurum olarak belirlenmelidir.
- TMMOB, kamu kurumlarında kullanılacak YZ uygulamalarının gereksinimlerinin tanımlanmasında, tasarımında, üretiminde/geliştirilmesinde, YZ araçlarının/ürünlerinin edinilmesinde ve işletilmesinde hem standartları ve uygunlukları belirleyen bir kurum olarak kabul edilmeli hem de bağımsız denetçi olarak yer almalıdır.

GENEL DEĞERLENDİRME

Raporun İçeriği ve Biçimsel Yapısı

- 1) Raporda Türkiye'nin YZ olgunluk düzeyi, şu ana dek yapılan çalışmaların sonuçları, YZ Strateji Belgesi 2021-2025'teki (YZSB) hedeflerin ne kadarının gerçekleştiğine ilişkin bir açıklama ve YZ ürünlerinin kullanımı, yaygınlaştırılması, insan gücü gereksinimimiz/açığımız gibi konularda somut verileri ortaya koyan bir durum saptamasına yer verilmemiştir. Rapor kapsamında belirlenmeye çalışılan stratejik hedeflerle var olan durum arasında bir analiz yapılmadan ileriye yönelik eylemlerin tanımlanması YZ'ye uyum süreci açısından büyük risk taşımaktadır. Öte yandan raporda sözü edilen hedeflerin ve yasal düzenlemelerin dayanakları da belirsiz kalmaktadır.
- 2) Raporun "Öneriler" bölümünde, yinelenen içeriklerle çok sayıda madde var; öyle ki önerilerin 100 sayısının tutturulması için yazıldığı izlenimi doğmaktadır. Çok sayıda ve yinelenen içerikli maddelerden oluşan yöntem yerine, uygulama aşamasında daha kolay takip edilebilecek, ölçülebilirliği ve denetimini olanaklı kılacak, aynı zamanda kamu kaynaklarının daha etkin kullanılmasını sağlayacak az sayıda stratejik hedef belirlenebilirdi. Böyle bir yaklaşım, komisyon çalışmalarının çıktılarının daha anlaşılır olmasının yanında ulusal hedeflerin kamuoyuna daha açık biçimde ve kolayca aktarılması bakımından da yararlı olurdu.

Yasal Düzenlemeler

- 3) Türkiye'deki yasa çalışmalarında ve yasal düzenlemelerde AB'nin YZ yasasının belirleyici olacağını öngörüyoruz. Burada önemli olan yalnız ulusal düzeyde bir YZ yasası oluşturmak değildir; YZ'nin küreselliğinin içselleştirilmesi ve bu konuda gerektiğinde rekabetçi gerektiğinde bazı değerleri öneleyen bir politika izlemektir. Örneğin AB'nin düzenlemelerinde AB dışında geliştirilen YZ ürünlerinin AB'ye girişi kurallara bağlanmıştır; raporda ise bu konuda herhangi bir görüş/öneri yer almamaktadır. Bu açıdan öncelikle aşağıdakiler dikkate alınmalıdır:
 - Türkiye'deki teknoloji üreticilerinin (örneğin otomotiv sektörü) AB pazarına girişte yaşayacağı teknik engel riskleri analiz edilmelidir.
 - Türkiye'ye girecek olan (ABD, Çin vb. kaynaklı) YZ ürünlerinin denetimi için AB'dekine benzer bir protokol tasarlanmalıdır.
- 4) YZ, teknik olmanın ötesinde bir dijital egemenlik konusudur. Hem donanım hem de yazılımda yurtdışına bağımlı kalmak büyük risk taşımaktadır. Raporda YZ alanındaki tekelleşme yeterince vurgulanmamaktadır. Dünya çapındaki büyük şirketlerin oluşturduğu tekellere karşı ne tür önlemler alınacağı, bu tekellerin Türkiye'deki faaliyetleri için ya da Türkiye'ye ürün satışıyla ilgili ne tür düzenlemeler yapılacağı açıkça belirtilmediği gibi yerli üreticilerin sermayenin büyük kuruluşlarına karşı korunmasını sağlayan önlemler de dile getirilmemiştir.

Kurumsal Yapı

- 5) Raporun "Öneriler" bölümünde değişik görevleri olan çok sayıda kurumun oluşturulacağı belirtilmektedir ki neredeyse bir kurum kargaşası ortaya çıkmaktadır. Öte yandan kurum çokluğunun önlenmesi için de "Türk Yapay Zekâ Kurumu (Başkanlığı)" kurulmasından söz edilmektedir. Çok sayıda kurum yerine tek kurumun altında işlevleri ve yetkileri tanımlanmış birimlerin olması yapısal açıdan daha uygundur; YZ gibi yatay kesitlere sahip bir olgunun kolaylaştırıcılığını üstlenen ve bünyesinde ilgili uzmanlıkları barındıran tek bir kurum yönetsel açıdan da daha sağlıklıdır.

6) Kurulması önerilen Türk Yapay Zekâ Kurumunun ne tür yetkileri olacağı, diğer kurumlar üzerinde ne tür yaptırımları olacağı raporda belirtilmemektedir. Ayrıca hazırlanmakta olan YZ yasası uyarınca hangi bakanlık veya bakanlıkların, hangi kurumların sorumlu kılınacağı da açık değildir. Kurumlar arasındaki iletişim ve veri paylaşımının hangi usullere göre olacağı da belirsizdir. Raporda önerilen yasal düzenlemeler ve kurumsal yapılanmalar tanımlanırken başta TMMOB olmak üzere ilgili meslek birlikleri ve uzmanlık örgütleriyle işbirliği yapılmalıdır.

Veri Sahipliği ve Veri Paylaşımı

- 7) Raporda verinin kamusalına, veri sahipliğine, verinin özel mülkiyet konusu olmaktan çıkarılmasına ve genel olarak kamu verilerinin YZ uygulamalarında kullanılmasına ilişkin herhangi bir görüş, yorum ya da öneri açıkça belirtilmemiştir.
- 8) Özel kesimin geliştireceği ve/veya kullanacağı YZ araçlarında kamu verilerinin kullanılmasına ilişkin izin, onay ve yaptırımların yanı sıra özel kesimin verilerinin kamu YZ uygulamalarında devletçe hangi kurullarla (izinlerle) kullanılacağına ilişkin görüş ve düzenlemelere raporda yer verilmemiştir.
- 9) Raporda, YZ uygulamalarının toplumsal yarar için kullanılması, bu bağlamda kamu kurumları arasında etkin veri paylaşımının yapılmasını sağlayacak düzenlemeler ve yöntemler açıklanmamıştır. Önerimiz: Veri paylaşımı ve kullanımı konusunda CBS süreci incelenmeli ve orada yaşanan sorunların (kurumsal değişiklikler, hedeflerin gerçekleşmemesi, kurumlar arası iletişimsizlik, görev alanı değişiklikleri vb.) tekrar edilmemesi sağlanmalı.

Destekler, Teşvikler

- 10) YZ üreticileri açısından rapordaki genel yaklaşım piyasacı, özel sektör girişimine ağırlık veren bir anlayışı ortaya koymaktadır. Kamu kurumlarının da YZ ürünleri/araçları geliştirmesi ve bedelsiz olarak yurttaşların erişimine/kullanımına açması sağlanmalıdır.
- 11) Raporda özel kesimin YZ üretimine önemli destekler (teşvikler) sağlanmasından sıklıkla söz edilmektedir. Bu desteklerin hangi ölçüt ve kurullarla sağlanacağı, sonuçlarının nasıl ölçülüp sınırlanacağı açık değildir ki özellikle dijitalleşme konusunda sağlanan desteklerin etki analizi yapılmaksızın bu tür adımların atılması, pek çok çöp proje olması riski doğurmaktadır.
- 12) Raporda YZ alanındaki yatırım ve işletme bütçeleri/hedeflerinden yeterince söz edilmemektedir ki bu durum şunları akla getirmektedir: YZ'ye ayrılan yatırım ve işletme bütçeleri ihtiyacı karşılayabilecek düzeyde olacak mıdır? Ayrılacak bütçe ve belirtilen destekler iktidar yanlısı şirketlere kaynak aktarımı amaçlı mı olacak? Yatırım ve destekler konusunda belirli aralıklarla kamuya açık raporlar yayımlanmalı ve saydam olunmalıdır.

İletişim ve Enerji Altyapımız

- 13) YZ üretiminde ve uygulamalarında bölgesel öncü giderek küresel güç olmaya değinilen raporda YZ için zorunlu olan İnternet altyapımızın, elektrik iletim ve dağıtım sistemlerimizin yetersizliğinin nasıl giderileceğine ilişkin herhangi bir görüş ya da hedef içerilmemektedir. Uzmanların ölçümüne göre en az 4 milyon km olması gereken fiberoptik İnternet ağı BTK'nin 2024 Faaliyet Raporuna göre ancak 605 bin km'ye yaklaşmıştır. Elektrik iletim ve dağıtım hatlarımızdaki aksaklıkların neden olduğu kesintilerin çok sayıda il-ilçemizde günlük yaşamları bile olumsuz etkilediği bilinmektedir. Bu altyapı eksikleri göz önünde tutulduğundan raporda belirtilen hedeflerin gerçekçi olmadığı ortadadır.

14) Raporda YZ'nin geliştirilmesi ve işletilmesinde zorunlu olan veri merkezlerinin (VM) kurulacağı birkaç kez yinelenmektedir; ancak VM'ler için gereken İnternet ve enerji altyapısının nasıl sağlanacağı açıklanmamıştır. Ayrıca VM'lerin enerji tüketimi, çevreye verdiği zararlar ve bu bağlamda çevre etki değerlendirme (ÇED) incelemeleri gibi konularda ne tür düzenlemelerin yapılacağı belirtilmemiş; kaynaklarımızın olumsuz kullanımına, doğaya ve canlı yaşamına tehdit oluşturan VM'lere ve YZ uygulamalarına ilişkin yaptırımlara yer verilmemiştir.

Emek ve İnsan Gücü

15) Raporda YZ, öncelikle verimlilik artışı, maliyetlerin düşürülmesi ve uluslararası rekabet gücünün artırılması amacıyla ele alınmaktadır. Bu yaklaşım, YZ'nin çalışma yaşamı ve mühendislik-mimarlık-şehir plancılığı emeği üzerindeki etkilerini ikincil plana itmektedir. YZ uygulamaları mühendislik-mimarlık-şehir plancılığı, bilişim ve teknik hizmet alanlarında emek süreçlerini dönüştürmekte, daha az sayıda çalışanla aynı işin yapılmasını olanaklı kılmakta, istihdam daralması, ücret baskısı ve güvencesiz çalışma biçimlerini yaygınlaştırmaktadır. YZ politikaları, yalnızca verimlilik hedefleriyle değil, istihdamın korunması, mesleki özerklik ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi temelinde ele alınmalıdır.

16) Raporda, YZ modellerinin/araçlarının eğitiminde emek veren veri üreticileri, veri etiketleyicileri gibi iş alanları, bu alanlarda çalışan kişilerin istihdam olanakları ve ücretleri, çalışma koşulları, hakları ve sosyal güvencelerine yönelik düzenleme ve kurallar kapsamamıştır.

17) Raporda kamu hizmetlerinde YZ destekli otomatik karar ve analiz sistemlerinin yaygınlaştırılması olumlu bir gelişme olarak sunulmaktadır. Ancak bu tür uygulamalar, kamu çalışanlarının mesleki takdir yetkisini daraltma, karar süreçlerini saydam olmayan algoritmalara devretme ve yurttaşların itiraz ve hak arama mekanizmalarını zayıflatma riski taşımaktadır. YZ, kamu hizmetlerinde insan kararının yerine geçen değil, insan emeğini destekleyen, denetlenebilir ve hesap verebilir bir yardımcı araç olarak kullanılmalıdır. Son karar yetkisi her koşulda insanda kalmalıdır.

YZ Uygulamaları

18) Özgür yazılım lisansları kullanan YZ araçlarının geliştirilmesi ana hedeflerden biri olmalıyken raporda özgür yazılımların kullanımından ve özendirilmesinden (desteklenmesinden, teşviklerden) hiç söz edilmemiştir.

19) Raporda, YZ uygulamalarıyla birlikte ele alınması beklenen endüstriyel robotlar ile hizmet amaçlı robotlara hiç değinilmemiş; gerek sanayi kesiminde gerekse günlük yaşamda kullanılabilecek robotların tasarımı, üretimi ve kullanımına ilişkin standartlar ve düzenlemeler konu edilmemiştir.